

Neva Makuc

**DELO DE TURCHARUM INCURSIONE IN VALLEM PIUCAM
JACOPA DI PORCIE (OBJAVA VIRA)**

Jacopo (tudi Giacomo) di Porcia, pripadnik ene izmed najvplivnejših in najstarejših furlanskih plemiških rodbin, je v sebi združeval tako ljubezen do vojskovanja kot ljubezen do intelektualnega dela. Označimo ga lahko za mogočnega fevdalca, ki se je navduševal nad tipično plemiškimi razvedrili svojega časa, kakršna sta bila lov in vojskovanje, ter tudi za humanista, historiografa in moralista, ki se je posvečal literarnemu ustvarjanju. Kar se tiče zgodovine današnjega slovenskega prostora, ga lahko izpostavimo kot avtorja kratkega spisa, ki poroča o sodobnem turškem vpadu na pivško območje.

Jacopo se je rodil leta 1462 na gradu Porcia. Šolal se je v Pordenonu, Benetkah in v Padovi, kjer je leta 1509 dokončal študij prava. Vrnil se je v rojstni kraj ter se posvetil upravljanju svojih posesti. V tem času pa je izbruhnila prva beneško-habsburška vojna in Jacopo se je izkazal kot zelo uspešen vojaški poveljnik na strani Beneške republike. Po vojni vihri se je ponovno zatekel na svoje posestvo, kjer se je predajal umirjenemu življenju podeželskega plemiča, pisanju zgodovinospisnih del in vzdrževanju stikov z raznimi učenjaki tedanjega časa. Preminil je v svojem rojstnem kraju leta 1538.¹ Za seboj je pustil precej spisov različne narave. Na osnovi svojih vojaških izkušenj je napisal razpravo *De re militari*. Delo je prvič izšlo na začetku 16. stoletja (točna letnica ni znana) in je v prvi polovici istega stoletja doživelo precej ponatisov, saj je med sodobniki vzbudilo precej zanimanja. Kot oče štirih otrok je svoj pogled na vzgojo mladih plemičev predstavil v delu *De generosa liberorum educatione* (Treviso 1492, v istem stoletju je sledilo več ponatisov). Občudovanje, ki ga je gojil do Beneške republike, je predstavil v spisu *De Reipublicae venetae administratione domi forisque* (Treviso 1493). V začetku 16. stoletja je objavil še zbirko pisem, ki jih je pisal raznim vladarjem in učenjakom in jih posvetil verskim, eruditskim in literarnim temam. Zbirka je izšla pod naslovom *Opus Jacobi comitis Purliliarum epistolarum familiarium* (kraj in letnica objave nista znana). Zgodovinopisnemu delu *Commentariorum Aquileiensium libri octo* videmskega notarja Giovannijsa Candida (ok. 1450–1528), ki je bilo prvič objavljeno v Benetkah leta 1521, je priloženo tudi pismo Jacopa di Porcie, ki hvali objavljeno delo. V 19. stoletju sta objavo in celo italijanski prevod doživela spisa, posvečena dvema turškima vpadoma na območje Furlanije v letih 1477 in 1499: *De veteri Forojuliensium clade, 1477 prid. Kal. Nov.* ter *De recenti Forojuliensium clade anni 1499, Kal. Oct.* (Udine 1881; italijanski prevod: Udine 1851). Objavljen je bil tudi spis *Montereale nel sec. XVI. Discorso del co. Jacopo di Porcia ad Antonio, pievano di Montereale* (Venezia 1890). Leta 1937 je bil objavljen tudi nek njegov poročni govor. V rokopisni obliki pa so do današnjega dne ostala nekatera druga njegova dela, in sicer *De Patria illustrata, ad illustrem Urbini Ducem Laurentium Mediceum* (spis posreduje geografski in gospodarski opis Furlanije), *In laudem Jacobi Mamaluchi* (spis je posvečen nenavadni življenjski usodi nekega kmeta iz kraja Malnisio), *De bello Germanico* (o prvi beneško-habsburški vojni), *De Marani oppugnatione et obsidione anni MDXIV* (o neuspešnem beneškem poskusu leta 1514, da bi osvojili Marano), zbirka epistol,

¹ Biografske podatke prinašajo naslednja dela: Giuseppe Marchetti, *Il Friuli. Uomini e tempi*. Vol. I. [S.l.] 1979, str. 222–228; Giuseppe Liruti, *Notizie delle vite ed opere scritte da letterati del Friuli*. Vol. I. Bologna 1971, str. 401–408; Vincenzo Ruzza, *Letterati illustri di Casa Porcia, v: I Porcia. Avogari del vescovo di Ceneda condottieri della Serenissima principi dell'Impero. Atti del convegno 9 aprile 1994 Castello Vescovile di Vittorio Veneto*. Vittorio Veneto 1994, str. 65–66; *Mille protagonisti per 12 secoli nel Friuli occidentale. Dal 700 al 1900. Dizionario Biografico*. Pordenone [2000?], str. 370–371; E. del Torso, *Cenno storico sui Conti e Principi di Porcia e Brugnera*. Udine 1933, str. 20; Antonio de Pellegrini, *Genti d'arme della Repubblica di Venezia. I condottieri Porcia e Brugnera (1495–1797)*. Udine 1915, str. 104–106; Francesco Fattorello, *La cultura del Friuli nel Rinascimento*. Parte prima. Udine 1938, str. 75–84.

predvsem verskega značaja (v zbirko je vključenih tudi nekaj govorov in dialogov),² ter *De Turcharum Invasione in Vallem Piucam*. MDXXII. Omenjena rokopisna dela so na voljo v knjižnici v San Daniele del Friuli (Cod. 214; nekdanji Codice Fontanini X) in v videmski knjižnici Vincenzo Joppi (fondo Joppi, n. 66, III). Spis, posvečen lovu in ribolovu z naslovom *De venatione, aucupatione et piscatione*, ki ga Giuseppe Marchetti (po Gianu Giuseppeju Lirutiju) napačno navaja kot izgubljenega, je ohranjen; leta 1962 je bil tudi objavljen.³ Porcia je bil zelo plodovit pisec in je spisal še druga dela, ki pa že vsaj tri stoletja veljajo za izgubljena. Poznani so nam le naslovi: zbirka življenjepisov oglejskih patriarhov *De vitis Patriarcharum Aquilejensium* ter spisi *De terreni, coelestique Regni comparatione*, *Bellum Gallicum*, *De vitis mulierum*, *De Proverbiis* ter celo zgodovinski roman *Quae Atila gessit praecipue in Foro Julii, quamque Morandus Purliliarum comes cum nonnullis regulis Forojuliensibus se strenue in Aquilejana obsidione gesserit*.

Med številnimi Porcijinimi deli izstopa delo *De Turcharum Incursione in Vallem Piucam*. MDXXII. (O turškem vpadu leta 1522 v dolino Pivke), saj predstavlja sodoben vir za ta pohod. Spis pa je žal malo poznan, ker je ostal v rokopisni obliki. Ker do sedaj spis še ni bil objavljen niti v slovenskem niti v italijanskem prostoru, sledi njegova objava v tem prispevku. Poznana sta dva rokopisa tega dela, eden se hrani v knjižnici Guarneriana v San Daniele del Friuli (Cod. 214), drugi pa v knjižnici Vincenzo Joppi v Vidmu (fondo Joppi, n. 66, III). Furlanski učenjak Gian Giuseppe Liruti (1689–1780) poroča, da je imel v svoji zbirki en rokopis tega dela.⁴ Njegova zapuščina je bila razpršena,⁵ zato ni točno znano, kje bi se omenjeni rokopis danes lahko nahajal (nezabeležen v videmski knjižnici ali v privatni lasti). Ohranjeni rokopis iz 16. stoletja, ki ga hrani Guarneriana, izvira iz zapuščine erudita Giusta Fontaninija (1666–1736). Rokopis iz videmske knjižnice pa najverjetneje izvira iz druge polovice 19. stoletja. Ni znano, na podlagi katerega rokopisa je nastal ta prepis, a najverjetneje ga je prepisal furlanski erudit Vincenzo Joppi (1824–1900). Vsebinsko se rokopisa ne razlikujeta. Starejši rokopis odlikuje lepo berljiva pisava, a je poln pravopisnih napak in lapsusov (manjkajoče črke, napačni skloni itd.), ki lahko otežujejo razumevanje vsebine. Mlajši rokopis je težko berljiv, saj je pisava zelo kurzivna, a nima toliko pravopisnih pomanjkljivosti. Prav zaradi tega se objava, ki sledi, opira na mlajši rokopis.⁶

Objava vira

Spis poroča o turškem vpadu aprila 1522 na habsburško območje, natančneje v dolino reke Pivke. Stiri tisoč Turkov⁷ naj bi iz Bosne vdrlo na pivško območje, kjer na bi morili, požigali in plenili. Potem ko so pognali strah v kosti prebivalcem bližnjih dežel, so zapustili območje in se vrnil v Bosno. S pohodom naj bi se Turki želeli maščevati Habsburžanom za pomoč ogrskemu kraljestvu.

² Nekaj pisem je bilo objavljenih v raznih člankih: npr. Andrea Benedetti, Pietro Capretto pordenonese, dotto sacerdote e umanista, v: *Il Noncello*. 1962, št. 18, str. 38–44.

³ Spis je objavljen v naslednjem članku: Andrea Benedetti, Il trattato della caccia, uccellagione e pesca del conte di Porcia, v: *Il Noncello*. 1962, št. 19, str. 56–81.

⁴ Liruti, *Notizie delle vite e delle opere scritte dai letterati del Friuli*. Vol. I., str. 407.

⁵ Marchetti, *Il Friuli – uomini e tempi*, Vol. I., str. 506.

⁶ Rokopis iz videmske knjižnice ima ob robu nekaj kratkih not, ki so najverjetneje novejše, saj jih pri starejšem rokopisu ni. V objavo niso bile vključene, saj le povzemajo vsebino.

⁷ Različni viri navajajo različno število Turkov, ki naj bi vpadli na Dolenjsko in Notranjsko, celo deset tisoč in dvajset tisoč. Morda pa je šlo le za nekaj sto ljudi (Vasko Simoniti, *Turki so v deželi že: turški vpadi na slovensko ozemlje v 15. in 16. stoletju*. Celje 1990, str. 118–119).

De Turcharum Incursione in Vallem Piucam. XDXXII.

Turcharum incursionem in vallem Piucam ditionis Lubianae oppidi seu Laibaci, ⁸ horreum quondam marittimis oppidis, scribere breviter institui. Verum ad ipsius cognitionem et intelligentiam, quaedam michi altius repetenda videntur. Potito Aegypti regno Pselimus, ⁹ Turcharum Imperator, domum reversus, nulla alia deinde re gesta, peste e vivis tollitur. Filius ejus, adepto Imperio, continuo lustrato exercitu, stipendium militibus auget, ut sibi eos magis atque magis fideles redderet et promptiores ad bellum, quod jamdiu animo agitabat gerendum; nam vivo patre debellandi Pannoniam provinciam ab eo sibi poposcerat; quam negavit, quoniam de Aegypti regno tunc aquirendo animo versabat. Lustrato igitur, ut supradiximus, exercitu paucos post menses serviam seu Mysiam ¹⁰ versus cum exercitu aggressus est iter, missa prius in Danubium Classe tormentis et comeata affatim onusta. Cum vargo serviam venisset, Belgradum, ¹¹ Regis Hungariae munitissimum et nobile oppidum, oppugnare adorsus est, paucis, que diebus tormentis arce dejecta, turribusque cuniculis evulsis, in deditionem accepit; quo capto, alia oppida ipsius regis, prius longe lateque depopulatis agris, aggressus capit, diripit et intendit: onustoque praeda exercitu domum cum laetitia et immortalis gloria revertitur. Neque admirationi sit Imperatori Turcharum tam prospera omnia contigisse; nam Pannonia nunc regem adolescentem habet, ¹² rei bellicae penitus ignarum et inopem, ipsaque Pannonia pacis diuturnitate facta est imbellis omnino et ignava; nam post Mathiam regem ¹³ nihil unquam memoria dignum gessere Hungari, sed conversationibus et otio tantum sese tradidere. Nono itaque mensem, ut incursionem scribere aggredior, a capto Belgrado, quatuor millia Turcharum, undecimo die mensis Aprilis MDXXII. a salute humani generis, in planiciem quamdam juxta Signiam oppidum post Solis occasum ex Bosina per montes, sylvas, et tramites pene inivos pervenere; ibi paucis accensis ignibus, ante lucem illinc recessere, et sequenti die in planitiem oppidi nominati Grubinic pervenere et nocte septem tantum accensis ignibus, ne quantus exercitus esset, ab exploratoribus conspici possit, paucis horis curatis corporibus et equis castra inde movere et nemus nominatum Loss ¹⁴ ingressi lento gradu usque ad meridiem equitavere. Deinde in vallem denominatam Piucam, ¹⁵ ignaram, ut ex captivis cognovere adventus eorum, omnibus pene bonis abundantem, ut quae nullam unquam Turcharum incursionem passa fuerit, descendere. Ibi vallem omnem longe lateque depraedati sunt, nam aurum, argentum, homines et armenta in captivitatem duxere, nonnullis expugnatis oppidis et villis omnibus incensis, ut ex hominibus vix ex decem unus superfuerit. Nonnullas etiam Pustoniae ¹⁶ oppidi villas diripere, et incendere, multosque mortales inde in captivitatem duxere. Eandem cladem passa est in nonnullis vicis Goritia ¹⁷ oppidum; mercatores quoque complures, qui Aquileam petebant, in impias eorum manus devenere. Quarto denique die, magno omnibus circumvicinis provinciis incusso timore, fugamque cum rebus suis in tuta loca arripientibus, inde recessere et Bossinam versus petiere, igne, ferro et praeda omnia sternentes; ad quam brevi magna cum laetitia et victoria incolumes pervenere. Cujus praeda magnitudo maximum irritamentum caeteris Turcharum exercitibus erit ad nos in posterum invadendum et depraedandum. Haec depopulatio facta est in odium Germanorum, qui auxilium Hungaris contra Turchas ferunt.

⁸ Ljubljana.

⁹ Selim I. Javuz, turški sultan (1512–1520), je osvojil Sirijo in Egipt. Nasledil ga je Sulejman I. Veličastni, turški sultan (1520–1566).

¹⁰ Srbija, v antiki del province Mezije.

¹¹ Turki so avgusta 1521 zavzeli Beograd.

¹² Ludvik II. iz rodbine Jageloncev, ogrski in češki kralj (1516–1526), je bil rojen leta 1506.

¹³ Matija Korvin, ogrski kralj (1458–1490).

¹⁴ Lož.

¹⁵ Pivka.

¹⁶ Postojna.

¹⁷ Gorica.